

ZDENKA STRÁNSKÁ – HELENA BLAŽKOVÁ

MOTIVACE ŽÁKŮ K UČENÍ

Klíčová slova: úroveň a struktura motivace k učení, afektivní motivace, kognitivní motivace, efektivní motivace

Úvod

Dítě tráví ve škole několik let svého života. Jsou to léta možností jeho maximálního rozvoje. Jestliže tato léta promarní, už nikdy je nedožene. Jeho psychické kapacity nebyly náležitě využity v době pro jeho rozvoj nejpříhodnější. Běžná pedagogická praxe i pedagogicko-psychologické výzkumy potvrzují, že mnoho dětí ve škole pracuje, aniž svých schopností dostatečně využívá. Nejsou ojedinělé případy, kdy vyšetření v pedagogicko-psychologické poradně ukáže, že to nejsou schopnosti, které dítě limitují. Často to bývá malá motivovanost, která způsobuje, že žák podává výkony, které jsou mnohem nižší než jeho možnosti (Hrabal, Man, Pavelková, 1989).

Vymezení výzkumného problému, cíl výzkumu

Při výchově a vyučování si učitelé často kladou otázky, proč se žák chová tak, jak se chová, proč se učí, resp. neučí, jaké jsou jeho cíle, přání, zájmy a potřeby. Všechny tyto otázky klíčového významu pro školní praxi jsou spojeny s motivačním systémem osobnosti žáka. Učitelé, výzkumní pracovníci i rodiče se shodují v názoru, že pozitivní motivace učební činnosti žáka je důležitou, ne-li přímo zásadní podmínkou jeho školní úspěšnosti. Motivace je účinným prostředkem zvyšování učebních výkonů žáků i řešení mnoha školních obtíží, ale je třeba si uvědomit, že zasahuje celou osobnost žáka, všechny její složky a funkce. Práce s motivací je jedním z nejnáročnějších úkolů učitele. Aby učitel mohl cílevědomě a záměrně rozvíjet motivaci žáků k učení aktualizací jejich potřeb, musí nejprve poznat úroveň a strukturu motivace žáků k učení celé třídy i jednotlivců. Teprve až na základě správné diagnostiky úrovně i struktury mo-

tivace žáků k učení učitel může zvolit optimální přístup k motivování žáků ve vyučování (Zelina, 1983, Lokšová, Lokša, 1992, 1999).

Cílem našeho výzkumu bylo zjistit, jaká je úroveň a struktura motivace žáků druhého stupně základních škol a studentů gymnázií k učení z jejich vlastního pohledu, tedy zjistit, jak žáci sami vnímají své pohnutky k učení.

Hypotézy

V návaznosti na výše uvedený cíl a na základě podobných výzkumů M. Zeliny (1983) a J. Lokši a I. Lokšové (1992) jsme stanovili následující hypotézy:

1. Úroveň motivace žáků k učení definovaná podle počtu označených pozitivních motivů k učení s věkem klesá.

2. Úroveň motivace k učení je vyšší u dívek než u chlapců.

3. Úroveň motivace žáků všech věkových skupin k učení závisí na vzdělání jejich rodičů v tom smyslu, že děti rodičů s vyšším vzděláním (vysokoškolským a středoškolským) mají vyšší úroveň motivace k učení a naopak děti rodičů s nižším vzděláním (základním a vyučením) jsou k učení motivovány méně.

4. Struktura motivace žáků k učení se vyznačuje tím, že převládají kognitivní motivy, tedy motivy poznávání, radost, aktivita, vnitřní motivace. Na druhém místě je efektivní a na třetím afektivní motivace.

5. Předpokládáme, že s věkem ustupuje afektivní, vnější motivace, a naopak, význam kognitivní a efektivní motivace se zvyšuje.

Výzkumný soubor, provedení výzkumu

Náš výzkumný soubor tvořilo celkem 201 žáků a studentů pražských škol. Tento soubor jsme pro výzkumné účely rozdělili na čtyři části. První skupinu tvořilo 48 žáků (28 dívek, 20 chlapců) šestých tříd základní školy Kuncova 1580 v Praze 5, druhou 48 žáků (32 dívek, 16 chlapců) devátých tříd téže školy, do třetí skupiny jsme zařadili 56 studentů (36 dívek, 20 chlapců) druhého a do čtvrté skupiny 49 studentů (27 dívek, 22 chlapců) čtvrtého ročníku gymnázia Botičská 1, Praha 2. Soubor tedy tvořilo celkem 123 dívek a 78 chlapců.

Žáci a studenti vyplňovali dotazník ve třídách v době vyučování se souhlasem ředitele školy a vyučujícího, který na hodinách nebyl přítomen. Vždy před začátkem vlastního vyplňování dotazníku žáci dostali jasné instrukce, byli také upozorněni, že si tytéž instrukce mohou ještě přečíst na záznamovém archu. Dotazníky byly vyplňovány vždy za přítomnosti téhož instruktora v době jedné vyučovací hodiny (45 minut).

Výzkumná metoda

K výzkumu motivace žáků k učení jsme použili Kozékiho IMB dotazník (1976, 1979), který nesleduje příliš úzké ani příliš všeobecné souvislosti motivace a je zaměřen na školní činnost – učení (Zelina, 1983). Dotazník obsahuje 81 otázek, které jsou rozděleny do devíti motivačních pásem. Každá tři pásma z těchto devíti tvoří motivační oblast. Jsou zde tedy rozlišeny tři motivační oblasti: oblast afektivní motivace (A), oblast kognitivní motivace (K) a oblast efektivní motivace (E). Kromě toho lze získat celkový skóre podle počtu zaškrtnutých pozitivních motivů. V dotazníku je uveden seznam motivů. Žák z nich má vybrat (a označit) pouze ty, s nimiž souhlasí. Nejedná se tedy vlastně v klasickém slova smyslu o dotazník, ale spíše o škálu zaškrtnutých motivů nebo o vyjádření souhlasu či nesouhlasu s tvrzením uvedeným v dotazníku.

Pomocí Kozékiho IMB dotazníku lze získat třináct údajů: devět motivačních pásem, tři oblasti a celkový skóre. Takto lze zkoumat nejen kvantitativní (počet označených motivů v jednotlivých pásmech, oblastech a celkový skóre), ale i kvalitativní stránku motivace (struktura motivace, vzájemné poměry pásem a oblastí).

Charakteristika jednotlivých oblastí a pásem motivace v souvislosti se školní činností je následující:

1) Afektivní oblast: motivy vyplývající z citového vztahu žáka k členům okolí:

A1: citový vztah k rodičům, identifikace s jejich příklady a požadavky.

A2: citový vztah k učitelům, následování příkladu pedagoga, udržení si jeho důvěry.

A3: citový vztah ke spolužákům, kolektivu, společné výkony, náležení ke skupině, uznání, oblíbenost.

2) Kognitivní oblast: motivy poznávání, možnosti rozvíjet vlastní schopnosti:

K1: touha po samostatném poznávání skutečnosti jako pohnutka k učení, víra ve vlastní síly.

K2: touha po poznání a zdokonalování schopností, intelektuální motivace, zájem o poznání.

K3: motivační síla aktivity, zvědavosti, radost z objevování.

3) Efektivní oblast: motivy ve vztahu k očekávání okolí a normám společnosti:

E1: vliv sebehodnocení jako pohnutková síla k učení, úsilí produkované jedincem v zájmu dosažení výkonu, snaha vyvíjet očekávané chování.

E2: snaha přizpůsobit se normám kolektivu, motivace vycházející z účasti na kolektivním úsilí a jeho hodnotách.

E3: vyhovění společenským normám, ideálům a sociálně uznávaným hodnotám, motivy sebekontroly.

Je možné říci, že afektivní oblast představuje vnější motivaci, kognitivní oblast vnitřní a efektivní interiorizovanou, osvojenou motivaci, která vyplývá z pochopení úlohy člověka ve společnosti (Zelina, 1983).

Pomocí Kozékiho dotazníku si učitel může udělat individuální profil struktury motivace každého žáka, znázorňující největší pozitiva i slabiny jeho motivační struktury. Na základě toho může své výchovné působení orientovat specificky na rozvíjení poznávacích, sociálních nebo výkonových potřeb žáka s cílem zvýšit jeho motivaci k učení a formovat žádoucí skladbu motivů učební činnosti (Lokšová, Lokša, 1999).

Metody zpracování výsledků

Ke zpracování výsledků našeho výzkumu jsme použili jednorozměrnou (ONEWAY – pro testování rozdílu mezi průměry jedné proměnné ve více podsuborech) a vícerozměrnou (ANOVA – pro testování rozdílu mezi průměry závislé proměnné ve skupinách vymezených nezávislými proměnnými) analýzu rozptylu.

Výsledky výzkumu

1. Úroveň motivace žáků k učení

1.1. Celkový skór v závislosti na věku

První oblastí, kterou jsme se v našem výzkumu pokusili zmapovat, je závislost celkového skóru dosaženého v IMB dotazníku na věku. Pro tyto účely jsme zkoumané osoby rozdělili do čtyř hlavních skupin. Výsledky jsou uvedeny v tabulce č. 1 a jsou platné na 0,1% hladině významnosti ($p < 0,001$). První skupinu tvořilo 48 žáků šestých tříd základní školy (tedy věková skupina 11 – 12 let), kde průměrný skór dosáhl nejvyšší hodnoty (18,0417). Žáci šestých tříd tedy označili průměrně 18,0417 pozitivních motivů k učení. Minimální možná hodnota je přitom 0,0000, maximální 27,0000 motivů. U této první skupiny žáků můžeme také pozorovat nejnižší variabilitu výsledků ($SD = 3,3768$) a poměrně vysoký minimální dosažený skór (6,0000).

Druhou skupinu tvořilo 48 žáků devátých tříd základní školy (14 – 15 let). Průměrný skór této skupiny je významně ($p < 0,001$) nižší (13,6458) než průměrný skór žáků šestých tříd ZŠ, variabilita výsledků je přitom vyšší ($SD = 4,6926$).

Třetí skupinu tvořilo 56 studentů 2. ročníku gymnázia (16 – 17 let). Průměrný skór motivace k učení zde dosáhl hodnoty 11,6786 a byl opět významně ($p < 0,001$) nižší než skór předchozích dvou skupin. Standardní odchylka dosáhla hodnoty 4,2130. Zároveň se v této skupině objevilo nejvyšší maximum dosaženého počtu zaškrtnutých pozitivních motivů (24,0000).

Čtvrtou skupinu tvořili studenti 4. ročníku gymnázií ve věkovém rozmezí 17 – 18 let. Průměrný skór v této skupině dosáhl hodnoty 9,8571, což je nejnižší naměřená hodnota. Standardní odchylka dosáhla hodnoty 4,8563 a objevil se zde nejnižší minimální skór ze všech skupin ZO (0,0000).

Průměrný skór celého souboru zkoumaných osob (N=201) byl 13,2239, standardní odchylka 5,2397. Minimální dosažená hodnota zaškrtnutých pozitivních motivů k učení byla 0,0000, maximální 24,0000.

Tabulka č. 1: Průměrné skóry motivace k učení v závislosti na věku. Uvedené údaje platí pro $p < 0,001$.

Skupina	N	Průměrný věk	Průměrný skór	SD	Minimum	Maximum
1	48	11,45	18,0417	3,3768	6,0000	23,0000
2	48	14,44	13,6458	4,6926	4,0000	21,0000
3	56	16,31	11,6786	4,2130	2,0000	24,0000
4	49	17,28	9,8571	4,8563	0,0000	20,0000

1.2. Celkový skór v závislosti na pohlaví

Analýzou závislosti průměrného skóru motivace žáků k učení na pohlaví jsme zjistili, že dívky jsou signifikantně více motivovány než chlapci, a to v jednotlivých věkových skupinách ($p < 0,05$) i celkově ($p < 0,001$) (tabulka č. 2). Nejvyšší průměrný skór jsme zaznamenali u dívek 6. tříd základní školy (18,61), nejnižší u chlapců 4. ročníků gymnázia (8,50). Rozdíl mezi těmito dvěma skupinami je více než dvojnásobný. Největší rozdíl v průměrném skóru mezi pohlavími je u žáků 9. tříd (15,13 pro dívky, 10,69 pro chlapce), nejmenší u žáků 6. tříd ZŠ (18,61 pro dívky a 17,25 pro chlapce). Také průměrné skóry celého souboru se liší mezi oběma pohlavími: průměrný skór všech dívek souboru činí 14,12 a blíží se tak skóru dívek devátých tříd ZŠ, průměrný skór všech chlapců je 11,81, čímž se přibližuje průměrnému skóru žáků devátých tříd ZŠ a druhého ročníku gymnázia. Je zajímavé, že u chlapců došlo k jakémusi převrácení pořadí průměrných skórů. Zatímco u dívek se skóry s věkem snižují, u chlapců ve druhé a třetí skupině došlo ke zvratu – průměrný skór studentů 2. ročníku gymnázia je vyšší než skór žáků 9. tříd.

Tabulka č. 2: Průměrné skóry motivace k učení u jednotlivých skupin v závislosti na pohlaví. Údaje pro jednotlivé věkové skupiny platí na hladině $p < 0,05$, celkový skór na hladině $p < 0,001$.

	dívky	chlapci
6. třída ZŠ	18,61 (28)	17,25 (20)
9. třída ZŠ	15,13 (32)	10,69 (16)
2. ročník SŠ	12,11 (36)	10,90 (20)
4. ročník SŠ	10,96 (27)	8,50 (22)
celý soubor	14,12 (123)	11,81 (78)

1.3. Celkový skór v závislosti na vzdělání rodičů

V našem výzkumu jsme také zjišťovali úroveň motivace (počet označených pozitivních motivů k učení) v závislosti na vzdělání rodičů. Nejprve zde uvedeme výsledky pro celý soubor zkoumaných osob (bez dělení na jednotlivé věkové kategorie). Výsledky jsou uvedeny pro každého rodiče zvlášť, tedy průměrný skór motivace k učení v závislosti na vzdělání otce a průměrný skór motivace k učení v závislosti na vzdělání matky.

Otcové a matky byli rozděleni do čtyř skupin podle dosaženého stupně vzdělání. První skupinu tvořili rodiče se základním vzděláním, druhou vyučení, ve třetí skupině byli zařazeni středoškoláci a ve čtvrté vysokoškoláci. V obou případech (otcové i matky) jsme při výpočtech průměrných skórů vyřadili skupiny rodičů se základním vzděláním, protože tvořili příliš malý, statisticky nezachytitelný soubor. Výsledky jsou proto uvedeny pouze pro vzdělanostní skupiny 2, 3 a 4 (tedy vyučení, středoškoláci a vysokoškoláci).

Závislost průměrných skórů motivace k učení na vzdělání otce je prezentována v tabulce č. 3. Je patrné, že nejvyšší hodnoty průměrného skóru dosáhly děti vyučených otců (15,0208), nejnižší děti vysokoškolsky vzdělaných otců (11,4731). Děti středoškoláků mají průměrný skór motivace k učení 14,8431 a stojí tedy uprostřed, blíže však dětem vyučených otců. Nejvyšší variabilita se objevila ve skupině dětí s otcem – vysokoškolákem. Standardní odchylka zde dosáhla hodnoty 5,1321, nalezneme zde také nejnižší minimální a nejvyšší maximální počet zaškrtnutých pozitivních motivů k učení. Tyto výsledky jsou statisticky velmi významné ($p < 0,001$).

Tabulka č. 3: Průměrné skóry motivace k učení v závislosti na vzdělání otce. Uvedené údaje jsou statisticky významné ($p < 0,001$).

Skupina	N	Průměrný skór	SD	Minimum	Maximum
2	48	15,0208	4,8575	4,0000	22,0000
3	51	14,8431	4,4289	5,0000	23,0000
4	93	11,4731	5,1321	0,0000	24,0000

Tabulka č. 4: Průměrné skóry motivace k učení v závislosti na vzdělání matky. Uvedené výsledky platí pro $p < 0,001$.

Skupina	N	Průměrný skór	SD	Minimum	Maximum
2	38	14,3684	5,4347	2,0000	23,0000
3	77	14,5714	4,5347	6,0000	23,0000
4	81	11,2716	5,2963	0,0000	24,0000

Úroveň motivace žáků k učení v závislosti na vzdělání matky je uvedena v tabulce č. 4. Také zde uvádíme výsledky pouze pro skupiny 2, 3 a 4. Nejvyšší hodnoty průměrného skóru zde dosáhly děti středoškolsky vzdělaných matek (14,5714) a jejich průměrný skór se příliš nelišil od skóru dětí vyučených matek (14,3684). I zde však dosáhly nejnižšího průměrného skóru úrovně motivace děti vysokoškolsky vzdělaných matek, můžeme zde nalézt také nejnižší minimum a nejvyšší maximum označených pozitivních motivů k učení. Standardní odchylka byla nejvyšší u dětí vyučených matek, nejmenší u dětí vysokoškolaček. Také zde jsou výsledky platné na 0,1% hladině významnosti ($p < 0,001$).

Tabulka č. 5: Průměrné skóry motivace k učení jednotlivých věkových skupin v závislosti na vzdělání otce. První číslo značí průměrný skór příslušné skupiny, druhé počet osob zahrnutých do této skupiny. Výsledky nejsou statisticky významné.

	otec – skupina 2	otec – skupina 3	otec – skupina 4
škola – skupina 1	17,77 (22)	18,91 (11)	17,42 (12)
škola – skupina 2	13,00 (20)	14,94 (17)	13,71 (7)
škola – skupina 3	12,00 (2)	13,00 (12)	11,51 (41)
škola – skupina 4	11,50 (4)	12,64 (11)	8,79 (33)

Dále jsme analyzovali průměrné skóry motivace žáků jednotlivých věkových kategorií v závislosti na vzdělání jejich rodičů. Ani zde jsme do analýzy nezařadili skupiny rodičů se základním vzděláním (pro jejich nízký počet). Výsledky týkající se závislosti průměrného skóru jednotlivých skupin na vzdělání otce prezentuje tabulka č. 5, výsledky však nejsou statisticky významné. Nejvyšší skór měli žáci 6. třídy ZŠ, jejichž otec je středoškolák. Nejnížší skór měli gymnazisté 4. ročníku, jejichž otec je vysokoškolák. I zde můžeme sledovat postupné snižování průměrného skóru s věkem žáků. Nejvyšší skóry se ve všech skupinách vyskytly u dětí středoškolsky vzdělaných otců, nejnižší (až na 9. třídu základní školy) u dětí vysokoškoláků.

Podobnou analýzu jsme provedli pro zjištění vztahu mezi průměrným skórem úrovně motivace a vzděláním matky (tabulka č. 6). Zde však byly výsledky statisticky významné ($p < 0,05$). Je patrné, že výsledky v obou tabulkách (tabulky č. 5 a 6) jsou podobné. Nejvyšší a nejnižší skór nacházíme ve stejných skupinách jako v předešlém případě. Významnou výjimku tvoří pouze skupina studentů druhého ročníku gymnázia s vyučenými rodiči, kde nacházíme veliký rozdíl u skóru závislého na vzdělání otce a matky. Ten je však způsoben velice nízkým počtem zkoumaných osob spadajících do příslušné kategorie, nemůžeme ho proto brát v úvahu.

Tabulka č. 6: Průměrné skóry motivace k učení jednotlivých věkových skupin v závislosti na vzdělání matky. První číslo značí průměrný skór příslušné skupiny, druhé počet osob zahrnutých do této skupiny. Výsledky jsou platné na hladině $p < 0,05$.

	matka – skupina 2	matka – skupina 3	matka – skupina 4
Škola – skupina 1	17,35 (17)	18,68 (19)	18,10 (10)
Škola – skupina 2	12,65 (17)	13,52 (21)	15,22 (9)
Škola – skupina 3	2,00 (1)	13,04 (23)	10,90 (31)
Škola – skupina 4	11,33 (3)	13,07 (14)	8,29 (31)

2. Struktura motivace žáků k učení

Naším druhým hlavním cílem bylo analyzovat strukturu motivace žáků ZŠ a studentů SŠ k učení z jejich vlastního pohledu. Zajímalo nás tedy, které motivační oblasti a pásma se u jednotlivých věkových skupin budou objevovat nejčastěji (podle počtu označených pozitivních motivů k učení) a které naopak nejméně často. Výsledkem pak bude porovnání všech čtyř skupin a dále srovnání hochů a děvčat v jednotlivých věkových kategoriích. Tyto výsledky prezentují níže uvedené tabulky.

2.1. Srovnání struktury motivace žáků k učení v rámci věkových skupin

Nejprve se zaměříme na analýzu struktury motivačních oblastí. Zajímalo nás, která z oblastí (afektivní, kognitivní, efektivní) bude dominující u každé z věkových skupin, a dále, zda se pořadí preference těchto oblastí bude s věkem měnit. Výsledky prezentuje tabulka č. 7.

V 6. ročnících základní školy se na první pozici umístila efektivní oblast (podle počtu označených pozitivních motivů k učení), která byla dominantní u 21 žáka, na druhém a třetím místě shodně oblast afektivní a kognitivní (v obou případech 20 voleb). Dominující efektivní oblast tedy ostatní dvě nepředstihla příliš markantně.

V 9. ročnících základní školy byla dominující oblast kognitivní (28 preferencí), před oblastí efektivní s 22 preferencemi a afektivní (16 preferencí). Zde již tedy rozdíl mezi jednotlivými oblastmi byly zřetelnější a zároveň se změnilo pořadí dominujících oblastí.

Ve 2. ročnících gymnázia bylo celkové pořadí dominujících oblastí stejné jako v 9. třídách ZŠ, rozdíl byl pouze v počtu preferencí jednotlivých oblastí: kognitivní oblast volilo 33 studentů, efektivní 30 a afektivní pouze 15 studentů. Je tedy zřejmé, že se navzdory stejnému pořadí prohlubuje rozdíl v počtu preferencí mezi nejvíce a nejméně frekventovanou oblastí.

Ve 4. ročnících gymnázia se na první příčce umístila oblast efektivní (byla dominující pro 27 studentů), na druhé oblast kognitivní (25 preferencí) a na třetí opět oblast afektivní s pouhými 10 preferencemi. Došlo tedy k záměně mezi první a druhou pozicí a afektivní oblast zaznamenala další ztrátu preferencí.

Tabulka č. 7: Umístění (pořadí) oblastí motivace v závislosti na věkových skupinách. Čísla v závorkách označují počet preferencí příslušné motivační oblasti v dané věkové kategorii.

	Pořadí		
	1.	2.	3.
6. třída	E (24)	K + A (20 + 20)	K + A (20 + 20)
9. třída	K (28)	E (22)	A (16)
2. ročník	K (33)	E (30)	A (15)
4. ročník	E (27)	K (25)	A (10)

Nyní se podívejme na preference jednotlivých motivačních pásem. Podrobnější výsledky tohoto šetření nalezneme v tabulce č. 8.

V šestých ročnících základní školy bylo pořadí jednotlivých motivačních pásem následující: A1, K3, E3, K1, E1, E2, A3, A2 + K2. Na prvním místě se tedy

umístilo pásmo A1, které zachycuje emocionální vztah k rodičům. Žáci 6. tříd jsou tedy nejčastěji motivováni láskou a odpovědností vůči svým rodičům, snaží se vyhovět jejich přáním a identifikují se s nimi. Oblast K3, která se umístila na druhé pozici, představuje velice kvalitní vnitřní motivaci, reprezentující zájem o učivo, radost z objevování nového a aktivitu vyplývající ze zvědavosti. Oblast, která se umístila na třetí příčce (E3), lze charakterizovat vyhověním společenským normám a sociálně uznávaným hodnotám. I tyto motivy jsou tedy pro žáky 6. tříd důležité. Naopak nejméně důležitými se ukázaly být motivy emocionálního vztahu k vrstevníkům (A3), učitelům (A2) a touha po poznání a zdokonalování vlastních schopností (K2).

V 9. třídách bylo pořadí motivačních pásem takovéto: A1, K3, E3, K1, E1, A3, E2, K2 + A2. Toto pořadí je téměř shodné s pořadím žáků 6. tříd, mezi 12. a 15. rokem tedy nedošlo k významnému posunu v preferencích jednotlivým druhů motivů. Pro žáky 9. tříd je pouze o něco významnější emocionální vztah k vrstevníkům (A3) než snaha přizpůsobit se normám kolektivu (E2). U žáků 6. tříd je tomu naopak.

Ve 2. ročníku gymnázia již dochází k významnějším posunům: pořadí K3, E3, A1, K1, K2, A2 + A3, E1, E2 posunuje radost z objevování, zvědavost a zájem o učivo (K3) na první místo, také oblast E3 se posunuje dopředu (vyhovění společenským normám a sociálně uznávaným hodnotám) a naopak motivy týkající se emocionálního vztahu k rodičům (A1) již nejsou tak významné. Na samý okraj zájmu se posunuje oblast E1 (vliv sebehodnocení jako pohybová síla k učení, snaha vyhovět očekávanému chování, úsilí vyvíjené v zájmu dosažení výkonu), která pro žáky základních škol byla průměrně významným motivem. Nejméně významným souborem motivů se zde stalo pásmo E2, představující snahu přizpůsobit se normám kolektivu.

Pořadí motivačních pásem charakterizující 4. ročníky gymnázia je následující: E3, K3, K1, E1, A1, K2 + E2, A3, A2. Došlo tedy k záměně motivačních pásem na prvních dvou pozicích, pásmo E1 se posunulo (oproti 2. ročníkům) poměrně dopředu a naopak pásma vyjadřující vztah k vrstevníkům a učitelům se odsunula na poslední místa, ztratila tedy svůj význam. Také pásmo A1, vyjadřující emocionální vztah k rodičům, se posunulo na méně významnou pozici.

Tabulka č. 8: Umístění (pořadí) motivačních pásem v závislosti na věkových skupinách. Čísla označují počet preferencí příslušného motivačního pásma v dané věkové kategorii.

	Pořadí								
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
6. třída	A1 35	K3 34	E3 33	K1 18	E1 9	E2 7	A3 6	A2, K2 3	A2, K2 3
9. třída	A1 33	K3 30	E3 21	K1 16	E1 8	A3 4	E2 3	A2, K2 2	A2, K2 2
2. ročník	K3 30	E3 28	A1 19	K1 14	K2 8	A2, A3 5	A2, A3 5	E1 4	E2 2
4. ročník	E3 27	K3 22	K1 14	E1 12	A1 11	K2, E2 7	K2, E2 7	A3 5	A2 3

2.2. Srovnání struktury motivace k učení u chlapců a dívek

Při analýze struktury motivace k učení jsme zjistili, že se objevují rozdíly nejen mezi jednotlivými věkovými kategoriemi, ale také mezi pohlavími. Považujeme za důležité prezentovat zde i tyto rozdíly. Bližší charakteristika je obsažena v tabulce č. 9.

Co se týče motivačních oblastí (afektivní, kognitivní a efektivní), neshledali jsme rozdíly u žáků základní školy. V šestém ročníku bylo celkové pořadí motivačních oblastí takovéto: na prvním místě oblast efektivní a na druhém shodně oblast afektivní i kognitivní. Toto pořadí charakterizuje chlapce i dívky. Podobně tomu bylo u žáků 9. tříd: pořadí 1. kognitivní, 2. efektivní a 3. afektivní oblast platilo pro chlapce i dívky.

Rozdíl v preferenci motivačních oblastí mezi chlapci a dívkami jsme zaznamenali až u studentů gymnázia. Zatímco celkové pořadí 2. ročníku bylo 1. kognitivní, 2. efektivní a 3. afektivní oblast, u chlapců se na první příčce umístila oblast kognitivní, ale na druhém shodně oblast afektivní a efektivní. U dívek bylo pořadí opět jiné: kognitivní a efektivní oblast shodně na prvním místě, na druhém oblast afektivní. Lze tedy konstatovat, že pro studentky 2. ročníku představuje efektivní oblast silnější soubor motivů než pro stejně staré chlapce.

Celkové pořadí motivačních oblastí ve čtvrtém ročníku se shoduje s pořadím zaznamenaným u chlapců (1. efektivní, 2. kognitivní a 3. afektivní oblast), ale u dívek je toto pořadí odlišné: na prvním místě stojí oblast kognitivní, na druhém efektivní a na posledním oblast afektivní. Dívky 4. ročníku jsou tedy motivovány spíše touhou po poznání, zdokonalování schopností, zvědavostí a zájmem (kognitivní oblast) než snahou vyhovět očekávanému chování, přizpůsobit se normám kolektivu a vyhovět společenským normám a sociálně uznávaným hodnotám (efektivní oblast). U stejně starých chlapců je tomu naopak.

Tabulka č. 9: Umístění (pořadí) oblastí motivace v závislosti na pohlaví. Čísla označují počet preferencí příslušné motivační oblasti v dané věkové kategorii u příslušného pohlaví.

		Pořadí		
		1.	2.	3.
6. třída	Chlapci	E 10	K, A 7	K, A 7
	Dívky	E 14	K, A 13	K, A 13
9. třída	Chlapci	K 9	E 5	A 4
	Dívky	K 19	E 17	A 12
2. ročník	Chlapci	K 12	A, E 9	A, E 9
	Dívky	K, E 21	K, E 21	A 6
4. ročník	Chlapci	E 13	K 10	A 4
	Dívky	K 15	E 14	A 6

Rozdíly mezi chlapci a dívkami se objevily zejména v pořadí motivačních pásem. Umístění (pořadí) motivačních pásem v jednotlivých věkových skupinách v závislosti na pohlaví prezentuje tabulka č. 10.

Nejdůležitějším motivem chlapců 6. tříd byl vztah k rodičům (A1), druhým nejvýznamnějším motivem pak bylo pásmo E3 (vyhovění společenským normám a sociálně uznávaným hodnotám), na třetí pozici se umístilo pásmo K3 (aktivita spojená se zvědavostí, zájmem o učivo, radostí z objevování). Tento motiv byl u dívek na místě prvním. Na druhém se pak shodně umístily motivy označené chlapci jako nejdůležitější (A1 a E3). Ukázalo se také, že pro dívky je mnohem důležitější motiv A3 (emocionální vztah k vrstevníkům), který byl na 5. místě, zatímco u chlapců z téže věkové skupiny figuroval na místě posledním. Chlapci zase považují za důležitější motiv A2, tedy emocionální vztah k učitelům. Umístil se u nich na 7. místě, u dívek na místě posledním, devátém.

V deváté třídě základní školy nebyly rozdíly tak markantní. Jednotlivá pásma se lišila nejvýše v rámci jednoho stupně pořadí, s výjimkou pásma A2 (emocionální vztah k učitelům), které chlapci považují za důležitější než dívky (5. – 6. místo u chlapců vs. 8. – 9. místo u dívek). Na předních místech je pořadí motivačních pásem shodné u obou pohlaví.

Ve druhých ročnících gymnázia je situace obdobná jako v devátých třídách základní školy. Na předních pozicích je pořadí motivačních pásem shodné u chlapců a dívek, rozdíl se vyskytuje opět v pásmu A2, které u chlapců figuruje na 5. – 6. místě, u dívek na místě 8. – 9. Dívky naopak více preferují oblast E1 (vliv sebehodnocení jako pohybová síla k učení, úsilí v zájmu dosažení výkonu, snaha vyhovět očekávanému chování), která se u nich objevila na 6. místě, u chlapců na místě posledním spolu s oblastí E1.

Ve čtvrtých ročnících gymnázia se opět neliší pořadí motivačních pásem na předních pozicích. Markantní rozdíl se však objevuje u motivu A1 (emocionální vztah k rodičům, který se u dívek dostal na 3. – 4. místo, zatímco chlapci jej považují za nejméně důležitý (8. – 9. místo). I zde je motiv A3 (vztah k učitelům) na přednějším místě u chlapců (5. – 6. místo) než u dívek (8. místo).

Tabulka č. 10: Umístění (pořadí) motivačních pásem v závislosti na pohlaví. Čísla označují počet preferencí příslušného motivačního pásma v dané věkové kategorii u příslušného pohlaví.

		Pořadí								
		1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
6. třída	Chlapci	A1 14	E3 12	K3 11	K1 7	E1, E2 5	E1, E2 5	A2 3	K2 2	A3 1
	Dívky	K3 23	A1, E3 21	A1, E3 21	K1 11	A3 5	E1 4	E2 2	K2 1	A2 0
9. třída	Chlapci	A1 10	K3 7	E3 4	E1, K1 3	E1, K1 3	A2, A3, K2, E2 0	A2, A3, K2, E2 0	A2, A3, K2, E2 0	A2, A3, K2, E2 0
	Dívky	A1, K3 23	A1, K3 23	E3 17	K1 13	E1 5	A3 4	E2 3	K2, A2 2	K2, A2 2
2. ročník	Chlapci	K3 11	E3 10	A1, K1 9	A1, K1 9	A2, K2 4	A2, K2 4	A3 3	E1, E2 1	E1, E2 1
	Dívky	K3 19	E3 18	A1 10	K1 5	K2 4	E1 3	A3 2	A2, E2 1	A2, E2 1
4. ročník	Chlapci	E3 10	K3 9	K1, E1 5	K1, E1 5	A3, K2, E2 3	A3, K2, E2 3	A3, K2, E2 3	A2, A1 2	A2, A1 2
	Dívky	E3 17	K3 13	A1, K1 9	A1, K1 9	E1 7	K2, E2 4	K2, E2 4	A3 2	A2 1

Interpretace výsledků

První hypotéza: Úroveň motivace žáků k učení definovaná podle počtu označených pozitivních motivů k učení s věkem klesá.

Tato hypotéza se nám plně potvrdila, jak dokládá tabulka č. 1. Žáci 6. tříd základních škol měli skutečně nejvyšší průměrný skóre (18, 0417) ze všech skupin,

žáci 9. tříd ZŠ druhý nejvyšší (13,6458), studenti 2. ročníku gymnázia měli průměrný skór opět nižší (11,6786) a studenti 4. ročníků dosáhli nejnižšího průměrného skóru (9,8571) ze všech skupin. M. Zelina (1983) tento sestupný trend vysvětluje tak, že starší žáci jsou kritičtější k poznání vlastních motivů k učení, zejména afektivních, anebo tím, že jsou reálnější a lépe rozpoznají, co na ně působí jako motiv učení. Mladší žáci tedy k zaškrťování jednotlivých motivů přistupují méně kriticky a vybíravě a z toho důvodu u nich nalzáme vyšší průměrný skór než u starších věkových skupin. Nejedná se tedy o snižování motivace s věkem, nýbrž o reálnější analýzu vlastní motivace v pozdějším věku.

V tabulce č. 1 můžeme dále pozorovat nižší variabilitu výsledků u žáků 6. tříd ve srovnání s ostatními skupinami. Tento fakt svědčí o větší interindividuální variabilitě žáků a studentů vyšších ročníků.

Druhá hypotéza: Úroveň motivace k učení je vyšší u dívek než u chlapců.

Také tato hypotéza se nám potvrdila. Rozdíl mezi průměrnými skóry chlapců a dívek byl u všech věkových skupin i celého souboru statisticky významný ($p < 0,05$, $p < 0,001$). Tento fakt může mít dvě příčiny. Buď se jedná o podobnou situaci jako při srovnávání průměrných skórů mezi jednotlivými věkovými kategoriemi, což by v tomto případě znamenalo, že chlapci jsou ke zkoumání vlastních motivů kritičtější a vnímají je realističtěji než dívky, nebo jsou dívky skutečně více motivovány k učení, jsou vůči školním povinnostem zodpovědnější a mají o školu větší zájem než chlapci, kteří upřednostňují spíše mimoškolní aktivity.

Třetí hypotéza: Úroveň motivace žáků všech věkových skupin k učení závisí na vzdělání jejich rodičů v tom smyslu, že děti rodičů s vyšším vzděláním (vysokoškolským a středoškolským) mají vyšší úroveň motivace k učení a naopak děti rodičů s nižším vzděláním (základním a vyučením) jsou k učení motivovány méně.

Tato hypotéza se nepotvrdila. Průměrné skóry žáků a studentů s rodiči různých typů vzdělání se sice významně lišily ($p < 0,001$), ale pouze v rámci celého souboru a rozvrstvení průměrných skórů v závislosti na vzdělání rodičů byla opačná, než jsme očekávali. Nejvyššího skóru tedy dosáhly děti vyučených rodičů (15,0208) a nejnižšího děti vysokoškoláků (11,4731). Děti středoškolsky vzdělaných otců dosáhly průměrného skóru 14,8431, stojí tedy uprostřed. Lze předpokládat, že děti vzdělanějších rodičů ve škole dosahují lepších výsledků než děti rodičů vyučených a mohou proto být opět kritičtější vzhledem k hodnocení svých motivů. Dalším možným vysvětlením je, že děti, které se lépe učí (tedy děti vysokoškoláků), dosahují úspěšného výkonu snadněji, s vynaložením menšího úsilí a nejsou svými rodiči tak často trestány, protože dosahují dobrých výkonů. Jejich motivace k učení se v důsledku toho může snižovat.

Čtvrtá hypotéza (Struktura motivace žáků k učení se vyznačuje tím, že převládají kognitivní motivy, tedy motivy poznávání, radost, aktivita, vnitřní motivace. Na druhém místě je efektivní a na třetím afektivní motivace.) se potvrdila pouze u 9. tříd ZŠ a 2. ročníků SŠ. V 6. třídách ZŠ se na prvním místě objevila motivace efektivní, kognitivní a afektivní shodně na místě 2. – 3. (tabulka č. 7). U studentů 4. ročníků gymnázia byla na prvním místě taktéž motivace efektivní,

afektivní motivace však stála až na posledním místě, což jsme očekávali. U žáků 6. tříd však rozdíl mezi počtem jednotlivých preferencí všech oblastí nebyly velké (tabulka č. 7). Přestože se na prvním místě objevila oblast efektivní, tedy interiorizovaná, osvojená motivace, která vyplývá z pochopení úlohy člověka ve společnosti a je typická spíše pro vysokoškoláky (Zelina, 1983), afektivní i kognitivní oblast zde byly také vysoce preferované, u afektivní oblasti jsme zaznamenali nejvyšší počet preferencí ze všech věkových skupin. Žáci 6. tříd jsou tedy více než ostatní zkoumané věkové skupiny motivováni vztahem k rodičům, vrstevníkům a učitelům. Tyto motivy představují vnější motivaci. Přesto jsme u těchto žáků našli také vysokou míru kognitivní, vnitřní, a především efektivní, interiorizované, motivace. Ve všech ostatních skupinách se afektivní oblast umístila na poslední příčce, význam vnější motivace tedy s věkem klesá a je nahrazován spíše kognitivní a později efektivní motivací, jak můžeme pozorovat u 4. ročníků.

Jemnější analýzu struktury motivace poskytuje rozbor preferencí jednotlivých motivačních pásem (tabulka č. 8). V prvních třech věkových skupinách se na prvních třech místech objevila motivační pásma A1, K3 a E3. U žáků základních škol v uvedeném pořadí, studenti 2. ročníků gymnázia preferovali nejvíce pásmo K3, dále E3 a na třetím místě A1. U studentů 4. ročníků gymnázií na prvním místě figuruje pásmo E3, na druhém K3 a na třetím K1. Pásmo A1 bylo odsunuto až na 5. místo. Z těchto výsledků je tedy zřejmé, že na základní škole je nejvýznamnějším motivem emocionální vztah k rodičům, tedy vnější motivace, zájem o poznání (K3) je druhým nejvýznamnějším motivem. Toto pásmo se ve druhém ročníku střední školy posouvá na první místo, na druhém se objevují pohnutky sebekontroly a odpovědnosti ke společenským normám a ideálům (E3) a emocionální vztah k rodičům (A1) začíná ustupovat do pozadí. Tento jev se prohlubuje ve čtvrtém ročníku, kdy se před pásmo A1 dostávají pásma E3, K3, ale také K1 (motiv sebezdokonalování) a E1 (hodnoty okolí, normy společnosti jako motivy).

Tyto poznatky lze tedy shrnout takto: ve většině případů převládá kvalitní vnitřní (kognitivní) motivace, která ve vyšším věku (ke konci střední školy) přechází v interiorizovanou, efektivní motivaci. Význam afektivní motivace s věkem klesá. Tyto obecné závěry, a tedy i naše **pátá hypotéza** (S věkem ustupuje afektivní, vnější motivace, a naopak, význam kognitivní a efektivní motivace se zvyšuje.) se v našem výzkumu potvrdily.

Posledním zkoumaným jevem byly rozdíly ve struktuře motivace mezi chlapci a dívkami. Zde se rozdíly objevovaly především na posledních místech v pořadí preferencí, na prvních třech místech byly rozdíly nepodstatné (tabulka č. 10). Rozdíly se týkaly především jednotlivých pásem afektivní oblasti. Vztah k rodičům (A1) byl na základní škole i ve druhých ročnících gymnázia hodnocen chlapci i dívkami podobně. Ve čtvrtých ročnících gymnázia však došlo k významnému posunu. Zatímco dívky tento motiv stále považují za poměrně významný (3. – 4. místo), u chlapců figuruje na místě 8. – 9., je pro ně nejméně důležitým. Lze tedy soudit, že dívky se ze závislosti na rodičích vymaňují poz-

ději než chlapci, dívkám stále velice záleží na jejich názoru a hodnocení, zatímco chlapci upřednostňují jiné motivy.

Další rozdíly se týkají pásma A2 (emocionální vztah k učitelům), které se v žádném případě neumístilo na předních pozicích, avšak v 6. třídách ZŠ a 2. ročnících SŠ bylo více preferováno chlapci než dívkami. Chlapci tedy učitele považují za větší autority nežli dívky, více se snaží jim vyhovět. Dívky jsou naopak více motivovány vztahem k vrstevníkům (pásmo A3), a to zejména na základní škole. Pro dívky základních škol je tedy důležitá sociální prestiž mezi vrstevníky. Později (na SŠ) je tento motiv stejně významný pro obě pohlaví, tento význam však není přílišný.

Co se týče kognitivní oblasti, lze pouze říci, že u dívek nastupuje význam kognitivní motivace (pásmo K3) dříve než u chlapců. U žáků 6. tříd tento motiv figuruje až na třetím místě, zatímco u stejně starých dívek je již v tomto věku na prvním místě. Dívky tedy dříve získávají kvalitnější vnitřní motivaci než chlapci. Tento rozdíl je ještě mírně patrný v devátém ročníku ZŠ, později se rozdíl stírá a pásmo K3 se objevuje u obou pohlaví na stejných místech.

V efektivní oblasti jsme neobjevili významné rozdíly mezi chlapci a dívkami, zvnitřněná motivace se tedy vyvíjí u obou pohlaví stejně, je závislá na věku, nikoli na pohlaví.

Diskuse

Motivaci žáků k učení se u nás, respektive v bývalém Československu, zabývali mj. M. Zelina (1983) a J. Lokša a I. Lokšová (1992). V obou těchto výzkumech byl badateli použit Kozékiho IMB dotazník.

M. Zelina (1983) zkoumal motivaci k učení u 261 žáků základních škol, 474 studentů střední průmyslové školy chemické, 244 studentů gymnázií a 76 studentů přírodovědecké fakulty UPJŠ. M. Zelina uvádí výsledky souhrnně pro jednotlivé typy škol, nikoli pro jednotlivé ročníky, srovnání bude tedy hrubší. Průměrný skór motivace žáků ZŠ k učení v Zelinově (1983) výzkumu představuje 16,57 s rozptylem 6,39, u studentů gymnázií 11,91 s rozptylem 6,97. Na první pohled nás zaujme především mnohem vyšší variabilita Zelinových výsledků. V našem výzkumu průměrné skóry pro žáky ZŠ a studenty SŠ činily 15,8438 a 10,7679. Tyto výsledky však můžeme brát pouze velmi orientačně, neboť nelze srovnávat tyto dva zkoumané vzorky co do počtu zkoumaných osob, M. Zelina navíc provedl šetření u žáků 7. – 9. tříd ZŠ a všech ročníků SŠ, my pouze vždy u dvou vybraných ročníků obou typů škol. Zelinovy výsledky tedy zahrnují průměrné skóry námi zkoumaných, ale i tří dalších ročníků. Lze tedy pouze konstatovat, že se skóry těchto dvou výzkumů blíží, v našem výzkumu jsou řádově o jeden bod nižší než v Zelinově (1983). Z výše uvedených důvodů však z těchto výsledků nelze vyvozovat přílišné závěry.

Analýzou závislosti úrovně motivace na pohlaví a na vzdělání rodičů se M. Zelina ve svém výzkumu nezabýval. Rozebírá však podrobně strukturu motivace. Protože M. Zelina (1983) zkoumal motivaci k učení až od 7. třídy ZŠ,

srovnáme zde naše 6. ročníky s jeho sedmými. Na prvních třech místech se v Zelinově výzkumu struktury motivace 7. tříd objevila pásma K3, K1 a E3 (v našich 6. třídách je pořadí následující: A1, K3 a E3). Pásma A1, které je u našich šestáků na prvním místě, se u Zelinových 7. tříd objevuje až na místě 7. Jinak se pořadí na prvních místech příliš neliší, neboť pásma K1 je u našich 6. tříd na 4. místě. V devátých třídách Zelinova (1983) výzkumu je pořadí motivačních pásem na prvních čtyřech místech následující: K3, K1, A2 a E3, v našem výzkumu je na prvním místě stále ještě pásma A1, dále pak K3, E3 a K1. Pásma A2 je v našem výzkumu až na posledním místě. Je tedy patrné, že v dřívějším slovenském výzkumu se na základních školách objevoval mnohem menší vliv emocionálního vztahu k rodičům, významnější zato byl vliv emocionálního vztahu k učitelům. Může to být způsobeno poklesem prestiže učitelů v postkomunistickém období. Chování žáků k dnešním učitelům se v posledních letech hodně změnilo, učitelé již nepředstavují tak silné autority jako v minulosti. Naopak byla posílena motivace vztahující se k vlivu rodičů na dnešní žáky.

Ve druhém ročníku Zelinova výzkumu bylo pořadí motivačních pásem na prvních pěti místech takovéto: A1, K2 + K3, K1 a E3. Srovnáme-li tyto výsledky s našimi (viz tabulka č. 8), můžeme říci, že se na prvních pěti místech ve druhých ročnících SŠ objevila stejná pásma, avšak v jiném pořadí. V našem výzkumu je posílen především vliv pásma E3, ve slovenském K2 a A1. Ve čtvrtých ročnících se oba výzkumy shodují v prvním místě (pásma E3). Další pořadí je následující: M. Zelina (1983): A1, K2, K3 a E2; náš výzkum: K3, K1, E1 a A1. Zatímco ve slovenském výzkumu se vliv pásma A1 s věkem zvyšuje, u nás je tomu naopak. Ve slovenském výzkumu je také patrný větší vliv pásma K2, a to ve všech ročnících. V obou výzkumech však přední místa zaujímá pásma K3, tedy kvalitní vnitřní motivace žáků k učení.

Výzkum J. Lokši a I. Lokšové (1992) se zabýval rozbořením motivace k učení pouze u studentů gymnázií. Úroveň motivace studentů všech ročníků gymnázií zde byla 12,8 s rozptylem 7,32. Zde je tedy rozdíl v úrovni motivace mezi slovenskými a našimi studenty ještě vyšší (řádově o 2 body), rozptyl je také podstatně vyšší než v našem výzkumu. Také strukturu motivace J. Lokša a I. Lokšová (1992) uvádějí pouze souhrnně pro všechny ročníky. Jejich pořadí pak vypadá takto: oblasti: K, E, A; pásma: K2, E2, K3, E3, K1 + A1, A2, E1 a A3. Pořadí motivačních oblastí se tedy shoduje s naším 2. ročníkem, ve 4. ročníku se v našem výzkumu na první příčce umístila oblast efektivní, kognitivní na druhé. Co se týče motivačních pásem, shoda v obou výzkumech je nižší než ve srovnání s výzkumem M. Zeliny (1983). Pásma K2 se v našem výzkumu umístilo až na 5. místě u 2. a 6. – 7. místě u 4. ročníků. Rozdíl je tedy podstatný, stejně jako v případě druhého místa: pásma E2 se u našich 2. ročníků objevuje na místě 9., u 4. na místě 6. – 7. Až u oblastí K3 a E3 nacházíme podobnost v obou výzkumech (viz tabulka č. 8). Tyto dvě oblasti jsou pro naše studenty podstatně důležitější než oblasti K2 a E2, jež jsou naopak dominující u studentů slovenských.

Shrneme-li tedy rozdíly mezi uvedenými třemi výzkumy, můžeme konstatovat, že výsledky našeho výzkumu se více blíží výsledkům Zelinova výzkumu (1983), a to v obou zkoumaných oblastech (úrovni i struktuře motivace žáků

k učení). Úroveň motivace byla ve všech třech výzkumech poměrně konstantní, v našem výzkumu vždy o něco nižší. Struktura motivace se výrazně lišila především ve srovnání s výzkumem J. Lokši a I. Lokšové (1992), byla srovnatelná spíše se Zelinovým výzkumem (1983), kde se podstatně lišila pouze afektivní oblast, v ostatních dvou byly výsledky velmi podobné.

Závěr

Analýza úrovně a struktury motivace žáků a studentů k učení pomocí Kozékiho IMB dotazníku má z hlediska pedagogické praxe značný význam. Na jejím základě učitelé mohou citlivě výchovně působit a ovlivňovat, příp. měnit nepříznivou strukturu motivace, nebo naopak posilovat ty její složky, které lze považovat z funkčního hlediska za pozitivní. Neznalost skutečného stavu nebo jeho nesprávná interpretace může vést k negativním výchovně vzdělávacím výsledkům. Učitelům musí jít o to, aby se u žáka vytvořila optimální motivační struktura, která by umožnila zabezpečit jeho seberealizaci v učební činnosti.

Poznámka: Za poskytnutí Kozékiho IMB dotazníku děkujeme prof. PhDr. M. Zelinovi, DrSc., za pomoc při statistickém zpracování dat Mgr. H. Klimusové, dr. P. Petrnouškoví, řediteli ZŠ Kuncova, a dr. I. Šafaříkovi, řediteli gymnázia Botičská v Praze, za umožnění získání dat na jejich školách a rovněž všem zkoumaným žákům a studentům, kteří se účastnili výzkumného šetření.

LITERATURA

- Ausubel, D.P.: *Psychologie des Unterrichts*. Beltz, Weinheim und Basel 1974.
- Čáp, J.: *Psychologie výchovy a vyučování*. Univerzita Karlova, Karolinum ve spolupráci s H+H, Praha 1993.
- Drotárová, E.: *Motivácia učebnej činnosti u žiakov s rozdielnou sociálnou pozíciou v triede*. Kandidátska disertačná práca. Univerzita P. J. Šafárika, Prešov 1983.
- Helus, Z., Hrabal, V., ml., Kulič, V., Mareš, J.: *Psychologie školní úspěšnosti žáka*. SPN, Praha 1979.
- Homolá, M.: *Motivace lidského chování*. SPN, Praha 1972.
- Hrabal, V.: *Jaký jsem učitel?* SPN, Praha 1988.
- Hrabal, V., Man, F., Pavelková, I.: *Psychologické otázky motivace ve škole*. SPN, Praha 1989.
- Hrabal, V., Pavelková, I.: *Diferencovanost učitelovy percepce žáka*. *Pedagogika*, XLIII, 1993, č. 1, str. 69-79.
- Hvozdík, J. a kol.: *Motivácia a regulácia v osobnosti žiaka*. FF v Prešove Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach, Prešov 1994.
- Kozéki, B.: *Az iskolai tanulás motivációsának vizsgálata*. *Magyar Pszichológiai Szemle*, XXXIII, 1976, č. 4.
- Kozéki, B.: *Tanulók iskolai tevékenységgel kapcsolatos motivumainak vizsgálata*. *Magyar Pszichológiai Szemle*, XXXVI, 1979, č. 2.

- Langr, L.: Úloha motivace ve vyučování na základní škole. SPN, Praha 1984.
- Lašek, J.: Komunikační klima ve středoškolské třídě. *Pedagogika*, XLIV, 1994, č. 4, str. 155- 163.
- Lokša, J., Lokšová, I.: Analýza motivácie žiakov k učeniu. *Pedagogická revue*, XLIV, 1992, č. 6, str. 438-454.
- Lokšová, I., Lokša, J.: Pozornost, motivace, relaxace a tvořivost dětí ve škole. Portál, Praha 1999.
- Nakonečný, M.: Motivace lidského chování. Academia, Praha 1997.
- Pardel, T.: Kapitoly zo všeobecnej psychológie: Motivácia ľudskej činnosti a správania. SPN, Bratislava 1977.
- Pelikán, J.: Preferenční postoje učitelů k žákům a jejich vliv na účinnost výchovně vzdělávacího procesu. Výzkumný ústav odborného školství, Praha 1984.
- Samuhelová, M.: Komunikační klima – ako problém výskumný a reálny. In: *Pedagogická interakce a komunikace*, PF, Hradec Králové 1991.
- Taxová, J.: Pedagogicko-psychologické zvláštnosti dospívání. SPN, Praha 1987.
- Zelina, M.: Motivácia žiakov k učeniu. *Jednotná škola*, XXXV, 1983, č. 4, str. 359-371.

SOUHRN

V našem sdělení prezentujeme výsledky výzkumu, jehož cílem bylo nejen přispět k hlubšímu poznání úrovně a struktury motivace žáků druhého stupně základních škol a studentů gymnázií k učení z jejich vlastního pohledu (tedy zjistit, jak žáci sami vnímají své pohnutky k učení), ale současně také ověřit a srovnat námi získané výsledky s výsledky dříve realizovaných výzkumů v této oblasti. Zjišťovali jsme, jaká je úroveň motivace žáků k učení v závislosti na jejich věku, pohlaví a vzdělání jejich rodičů. Dále jsme se zaměřili na analýzu struktury motivace (podíl afektivní, efektivní a kognitivní motivace) žáků k učení v závislosti na jejich věku a pohlaví.

SUMMARY

Pupils' motivation for learning

In this report we are presenting the results of a study the aim of which was not only to contribute to deeper knowledge of the level and structure of pupils' motivation for learning at secondary school in their own view (that is to say, how pupils themselves perceive their motives for learning), but also to compare our results with those reached in research that was carried out before. We observed what the level of pupils' motivation for learning is like in dependence on their age, sex and parents' education. We also aimed at an analysis of the structure of pupils' motivation for learning (the ratio of their affective, effective and cognitive motivations) in dependence on their age and sex.

